

RYTŲ IR VAKARŲ KULTŪRŲ SANKIRTOS

Alisa Rūta Stravinskaitė, *Ganymas*, 2025, Indija, analoginė fotografija, skaitmeninis formatas

Kinija kaip kitoniškumas ir Vakarų veidrodis François Jullieno civilizacinėje komparatyvistikoje

TAUTVYDAS VĖŽELIS

Vilniaus Gedimino technikos universiteto

Filosofijos ir kultūros studijų katedra

tautvydas.vezelis@vilniustech.lt

ORCID: 0000-0003-2541-4683

Šiame straipsnyje įvairiais aspektais analizuojamas įtakingo postmodernistinės pakraipos prancūzų filosofo ir sinologo François Jullieno įnašas į dabartinių komparatyvistinių tyrimų lauką, pagrindinį dėmesį sutelkiant į Kinijos ir Vakarų civilizacijų mąstymo tradicijų sankirtas. Tyrimo eigoje parodoma, kaip jis, remdamasis kinų mąstymo tradicijos palikimu, kuria naujus originalius teorinius konceptus, pasitelkia savitas komparatyvistines tyrinėjimo strategijas ir metodologines prieigas. Jos meta iššūkį tradicinėms akademiniam mokslė įsigalėjusioms lyginamosioms studijoms, atverdamas naujas galimybes pažvelgti į Vakarų civilizacijos mąstymo tradiciją iš šalies, atrandant ir išryškinant tai, kas anksčiau buvo mokslinių tyrimų marginalijose ir kritiškai neapmąstyta. Toks radikalus kritinis Vakarų mąstymo tradicijos pamatinių nuostatų dekonstravimas atveria kelią naujas skirtingų civilizacinių pasaulių įvairių kultūros sričių paveldo tyrimų galimybėms.

Esminiai žodžiai: François Jullien, civilizacinė komparatyvistika, filosofinė komparatyvistika, Vakarų filosofija, kinų mąstymo tradicija, konceptas, dialogas, Rytai–Vakarai.

Įvadas

Pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai plėtojantis technogeninės metacivilizacijos ir informacinės revoliucijos tendencijoms auga įvairių humanistikos sričių mokslininkų dėmesys skirtingų civilizacinių pasaulių kultūros ir mąstymo tradicijų pažinimui. Dar prieš pusę amžiaus įtakingas prancūzų postmodernistinės filosofijos kūrėjas Michelis Foucault knygoje *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines* („Žodžiai ir daiktai. Humanitarinių mokslų archeologija“, 1966) atkreipė dėmesį į lygina-

mujų kinų ir Vakarų civilizacijų bei mąstymo tradicijų tyrimų aktualumą ir svarbą. Kartu jis aiškinosi, kaip santykiai tarp žyminių (signifikatų) ir žymiklių (signifikantų) steigiasi nestabiliose ir moraliai abejotinos (net nepateisinamos) „epistemos“ arba „žinių“ sistemose, kurios iš anksto lemia, ką ir kaip mes mąstome. Tam tikro laikotarpio „žinių sistema“ arba „žinių matrica“ yra visos Vakarų pasauležiūros pagrindas, tačiau mes patys jos negalime matyti, lygiai taip pat, kaip akis negali apsisukti, kad pamatytų save.

Minėtos komparatyvistinės Foucault idėjos ilgainiui tapo svarbus postūmis vie-

no iš įtakingiausių dabartinių civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos atstovų prancūzų filosofo ir sinologo François Jullieno koncepcijoms. Jo pagrindiniai veikalai buvo išversti į kitas kalbas ir sulaukė didelio įvairių humanistikos sričių akademinio pasaulio atstovų dėmesio. Greta jo konceptų ir idėjų recepcijoje vyrausio susižavėjimo mokslinių prieigų novatoriškumu tam tikruose diskursuose jos buvo vertinamos priešingai.

Iš akademinų darbų, skirtų Jullieno mąstysenos ir pagrindinių teorinių konceptų kritinei analizei, galime išskirti Jeano-François Billeterio (2006), Ralpho Weberio (2014), Joyce C. H. Liu (2023), Jeano-Yveso Heurtebise'o (2015; 2020) ir You Wu (2024) atliktas jo darbų studijas. Jullieno novatoriškoms idėjoms analizuoti buvo sudaryti atskiri straipsnių rinkiniai, iš kurių pirmiausia reikėtų paminėti: *Oser construire: Pour François Jullien* („Išdrįsti statyti: François Jullienas“, 2007) ir specialus žurnalo „Theory, Culture & Society“ numeris *Against Ontology: Chinese Thought and François Jullien* („Prieš ontologiją: kinų mąstymas ir François Jullienas“, 2023), kurį parengė Shiqiao Li ir Scottas Lashas. Šiuose leidiniuose tarp trijų dešimčių Jullieno darbų tyrinėjančių mokslininkų galime rasti tokių žymių teoretikų kaip Alainas Badiou, Bruno Latouras, Jeanas-François Lyotard'as, Yuk Hui arba Paulis Ricœuras, pavardes. Lietuvoje Jullieno kūrybą analizavo tik Antanas Andrijauskas (2015), Agnieška Juzefovič (2013a, 2013b), Lina Gotautė (2020a, 2020b, 2020c, 2021a, 2021b, 2021c) ir Loreta Poškaitė (2003, 2004, 2014, 2016, 2025).

Šiame trumpame Jullieno civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos konceptų

ir idėjų analizei skirtame straipsnyje gvildenant konkrečias teorijas mėginama papunkčiui parodyti, kaip keičiasi mūsų pačių kognityvinių ribų bei metodų suvokimas bandant suprasti kitas kultūras ir civilizacijas. Pirmojoje straipsnio dalyje aptariami Jullieno sukurti nauji konceptualūs įrankiai ir komparatyvistinės tyrimo strategijos bei metodai. Antrojoje straipsnio dalyje daugiausia dėmesio skiriama kinų mąstymo, gramatinio specifškumo, laiko ir erdvės supratimo Jullieno teorijoje analizei, žvelgiant iš Vakarų mąstymo tradicijos perspektyvos. Straipsnio tikslas – apibrėžti ir įvardyti Jullieno indėlį į dabartinės civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos idėjinius, teorinius bei metodologinius virsmus, naujų interaktyvių tyrinėjimo strategijų stiprėjančią įsigalėjimą.

F. Jullieno konceptualinė „įrankių dėžė“ ir metodologinė strategija

Aptardamas Jullieno kūrybą, Marcelis Gauchet ją traktuoja kaip naują ir patrauklią programą, savo svarba prilygstančią žymaus prancūzų sinologo ir komparatyvisto Marcelio Granet bei garsios prancūzų sociologijos mokyklos lyderių Marcelio Mausso ir Emil'io Durkheimio darbams, pavadindamas ją Vakarų decentralizacijos mokykla (2011: 174–175). Remdamasis žymiausių XX a. prancūzų teoretikų – Michelio Foucault, Jacques'o Derrida, Gilles'io Deleuze'o ir Felixo Guattari ar Marcelio Merleau-Ponty – darbais, François Jullienas siekia giliau suprasti Vakarų ir Kinijos civilizacijas, šiam tikslui pasiekti pasirinkdamas įvairius tyrimo metodus ir savo individualią metodologinę strategiją. Būdamas

ir helenistas, ir sinologas, Jullienas siekia naujai pažvelgti į Kinijos civilizacijai būdingus reiškinius: energijos tėkmę, judėjimą, perėjimą iš vieno priešingo poliaus į kitą, įvairias nuolatinės modifikacijas, pasireiškiančias žaismingomis realybės variacijomis, remiasi ir Vakarų humanitarinių mokslų, ir Kinijos minties ištekiais. Svarbu pažymėti, kad jam rūpi ne kultūrų ar civilizacijų panašumų ir skirtumų lyginimas, o, remiantis nestandartinio mąstymo (*penser d'un dehors*) metodologija, Vakarų mąstymo sutrikdymas, jį prasiskverbiant ir dekonstruojant iš išorės.

Kalbėdamas apie savo programines nuostatas, Jullienas dažnai ir viešai tvirtino, kad į sinologiją atėjo ne iš aistros kiniškiems dalykams, o iš noro aiškiau suvokti savo paties tradicijos šaknis graikų filosofijoje: „Į Kiniją vykau ne trokšdamas atrasti kinų mąstymą ar pabėgti nuo europietiškojo. Priešingai – man tai buvo būdas į europietišką filosofiją pažvelgti iš kitaip. Tai buvo būdas dekonstruoti europietiškąjį mąstymą iš išorės. Žinome, ką reiškia save dekonstruoti iš vidaus. Moderniosios Europos tradicijai būdingas didysis judėjimas tarp Atėnų ir Jeruzalės, graikų ir žydų, Sokrato ir Abraomo. Man tai buvo kitokia filosofinė strategija prieiti prie kitais žodžiais nusakomo kilmės klausimo, kad galėčiau išeiti už graikų mąstymo ribų ir pasižiūrėti į jį iš išorės“¹.

Taip jis tarsi atliepia Gillesio Deleuze'o ir Felixo Guattari veikale *Qu'est-ce que la philosophie?* („Kas yra filosofija?“, 2019) iškeltą reikalavimą, kad filosofas privalo

kurti filosofinius konceptus ir konceptualinius personažus, kurių pagalba būtų galima analizuoti savo laikmečio problemas. Pirmiausia jis remiasi bendrinės prancūzų kalbos žodžiais įkraudamas jiems naują filosofinį energetinį krūvį. Taip jo teoriniame instrumentarijume atsiranda civilizacijų ypatumus analizuoti skirtos įvairios sąvokos: *ailleurs* (kitur), *autre* (kitas, kitoks), *biais* (šališkumas), *chantier* (statybvieta, darbo laukas), *création* (kūrimas), *coïncidence* (sutaptis), *création* (kūrimas), *deranger* (sutrikdyti), *déprise* (praradimas, kilnesnio tikslo vardan), *detour* (aplinkkelis, vingis), *disponibilité* (prienamumas, įmanomumas), *dé-fixation* (de-fiksacija), *ébranler* (sukrėsti), *écart* (trūkis), *exterior* (išorė), *dé-coïncidence* (nesutapimas), *logique du procès* (proceso logika), *l'access* (prieiga, prietis), *l'allusif* (aliuziniškasis, turintis užuominą), *l'au-delà* (einant už, dar toliau, peržengiant mąstymą), *l'entre* (tarpas), *l'écart* (atstumas/nuokrypis), *l'efficacité* (efektyvumas), *l'envers* (išvirkščioji pusė), *l'essor* (kylis), *l'influence* (poveikis, įtaka), *l'oblique* (nukrypimas, kryžmiškumas, aplinkkeliškumas), *l'impense* (neapmąstytasis), *l'unité* (vieningumas), *le dehors* (iš išorės, per atstumą), *propension* (polinkis), *ressource* (išteklius), *sas* („tarpinė erdvė“, kur viskas tampa įmanoma ir dviprasmiška), *semblable* (panašusis), *tension* (įtampa, tarp dviejų poliariškumų, visaverčių objektų), *transformation silencieuse* (tyli transformacija), *paysage* (peizažas), *vivre* (gyventi). Jos leidžia jam sukurti individualų filosofinį instrumentarijų, leidžiantį pažvelgti į Vakarų ir Rytų civilizacijų santykį iš kitokios transkultūralizmo perspektyvos.

1 Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2017-01-10-pokalbis-su-filosofu-francois-jullien-atstumas-kaip-galimybe-mastyti/>

Savo panirimą į kinų filosofinių idėjų pasaulį jis vaizdingai apibūdina kaip ne-sibaigiančią kelionę, kuri suteikia idealią galimybę pažvelgti į Vakarų filosofinę tradiciją iš šalies, nes indoeuropietiška sintaksė ir etimologija neformavo kinų filosofijos. Vakarų civilizacija padarė įtaką Kinijai tik naujaisiais laikais. Iki tol kinų mąstymas vystėsi savarankiškai neturėdamas jokio ryšio su antikos ir Vakarų mąstymo tradicijomis. Kartu didingos ir mįslingos kinų civilizacijos kultūrinių vertybių bei simbolių pasaulis jam nėra didžiosios kelionės tikslas, o tik priemonė, kuria remiantis jis galėtų atrasti naują perspektyvą, peržengiant savo paties mąstymo ribas. Svarbu pažymėti, kad Jullienas pirmiausia sau kelia teorinius uždavinius, o sinologiją, estetiką ar istoriją laiko tik atramomis savo filosofijai vystyti. Viename iš savo veikalų lygindamas Vakarų filosofiją ir kinų mąstymo tradiciją, jis pateikia savo filosofijos atsiradimo sampratą: „Filosofija kyla iš šio pradinio šališkumo, kuris susideda iš idėjos pateikimo, idėjos, kuri vėliau nuolat perimama, iškreipiama, transformuojama; filosofija negali nieko kito, kaip tik pataisyti vieną konkretų požiūrį kitu konkrečiu požiūriu – kiekvienas naujas filosofas, kaip žinome, ateina pasakyti „ne“ ankstesniam.“ (Jullien 1998: 17-18).

Kurdamas savo filosofinį darbo lauką (*chantier*), Jullienas ne tiek lygina, kiek organizuoja kultūrų tarpusavio susitikimą, kad ištirtų kinų ir europiečių mąstymo sąsajas ir nubrėžtų bendrą apmąstymų terpę. Toks darbas skatina jį tirti pačias įvairiausias disciplinas: etiką, estetiką, diplomatiją, istorijos ir gamtos mąstymo sistemas, literatūrą, kaligrafiją, karo meno

strategijas. Tokios „dekonstrukcijos“ iš išorės (*du dehors*) tikslas – aptikti abiejose kultūrose paslėptus šališkumus ir išaiškinti tai, kas mūsų mąstyme yra nepamąstyta (*l'impensé*). Tokiame procese siekiama atskleisti kalbų ir kultūrų išteklis (*ressources*) ir vaisingumą (*fécondités*), o ne tik svarstyti jas iš tapatumo ir skirtumo perspektyvos. Kartu tai ir siekis diagnozuoti mąstymo klisės, išvalyti jį nuo lengvabūdiškų sąvokų ar akivaizdumų (*évidences*), ištraukti jį iš atavizmų pelkės. Pačių kultūrų atstumų, trūkių ir tarpų išryškinimas verčia mūsų mąstymą būti nuolatos įtemptą ir kūrybišką, o Jullieną atveda prie tam tikros bendros egzistencinės, arba gyvenimo filosofijos (*philosophie du vivre*) kūrimo, kurioje iškyla nauji apmąstymai apie intymumą (*l'intime*) ar peizažą (*paysage*).

Pagrindinis Jullieno tikslas – panaudoti Kiniją kaip atskaitos tašką mąstymui ir suvokti tai, kas Vakarų civilizacijos tradicijoje, susiformavusioje ant senovės Graikijos civilizacijos pamatų, lieka neapmąstyta (*l'impense*) – suteikia galimybę nukreipti žvilgsnį į Kiniją tarsi į veidrodį ir pamatyti aplinkinį pasaulį bei save iš išorės (*du dehors*), už europietišką ribų. Taip siekiama surengti tiesioginį kinų ir europiečių mąstymo susitikimą, privedant juos prie to, kad jie imtų svarstyti ir atspindėti vieni kitus. Tokiu būdu, grįžtant prie savo nemąstomybės, yra įmanoma per kitą dekonstruoti save ir aptikti konkrečių mąstymo tradicijų slinktis ir paslėptus pasirinkimus, kuriais remiantis susiformavo savitos mąstymo sistemos.

Jullienas taip pat siekia palyginti skirtingų kultūros, mąstymo ir meno formų galimybių sklaidos sąlygas. Pavyzdžiui, kodėl Vakarų tapyboje privilegijuota nuogo

kūno tema, o kinų tapyboje jos nėra? Kodėl Europos filosofinėje mintyje vyrauja tiesos sąvoka, o kinų kultūra jai abejinga? Kaip ir jo kinų civilizaciją apmąstę pirmtakai Marcelis Granet ar André Malraux, jis nerodo jokių Vakarų kultūros pranašumo prieš kinų kultūrą požymių ar atvirkščiai. Pagrindinis Jullieno tikslas nėra girti ar kritikuoti kurią nors konkrečią kultūrą, o laikyti kultūras ištekliais, kuriuos reikėtų pirmiausia tirti. Jullienui rūpi ne lyginti kultūrų ar civilizacijų skirtumus ir panašumus, o sutrikdyti (*deranger*) vakarietišką mąstymą išsiskverbiant į jį, ir suskaidant jį iš išorės, aptikti tą neapmąstytą dėmenį, kuriuo remiantis mąstoma, bet į tai neatsižvelgiama. „Sutrikdyti“ čia pirmiausia reiškia iškiepyti tokią netvarką, kad ji nebeatpažintų savęs savo klausimuose; išstumti ją ten, kur ji laikėsi saugi, skatinant ją apmąstyti save prieš srovę. Tokioje perspektyvoje Jullieno mąstymo horizonte Kinija iškyla kaip absoliutus kitoniškumas ir vakarietiško mąstymo savirefleksijos galimybė.

Kinija kaip kitoniškumas ir Vakarų savirefleksijos galimybė Jullieno teorijoje

Siekiant nukreipti žvilgsnį ir pamatyti save iš šalies, Kinija kaip kraštutiniai kitokia civilizacija vakariečių atžvilgiu, suteikia tam tikro įstrižo kelio ar savęs pamatymo veidrodyje, galimybę. Filosofo prioritetas – apnuoginti šį išoriškumą, o likusią jo darbo dalį sudaro europinių mąstymo pagrindų kritinis pervertinimas. Tolimajame šio kelio gale kyla bendri, mus tiesiogiai dominantys klausimai: ar egzistuoja bendras „universalumas“, ką mums reiškia vienybė, skirtingumas ar atitikimas? Kultūrų

dialogas, suvokiant jų skirtingumą, išlieka pagrindinis šio filosofo rūpestis, ir būtent dėl šios nuolatinės temos jo veikalai mums tokie aktualūs šiandien. Iš naujo vertindamas Vakarų filosofiją ir nagrinėdamas ją remdamasis mąstymo tradicijomis, kurios išsivystė iš esmės skirtingų koncepcijų ir kontekstų plotmėje, Jullienas čia atveria erdvę naujam mąstymo būdai, kuris skatina mokslininkus domėtis ir Vakarų, ir Rytų filosofija.

Tokiuose savo veikaluose kaip *La Propension des choses. Pour une histoire de l'efficacité en Chine* („Daiktų polinkis. Efektyvumo istorija Kinijoje“, 1992), *Traité de l'efficacité* („Traktatas apie efektyvumą“, 1997), *Un sage est sans idée* („Išminčius neturi idėjos“), *Du « temps »*. *Éléments d'une philosophie du vivre* („Laikas“. Gyvenimo filosofijos elementai“, 2001), *La Grande image n'a pas de forme ou Du non-objet par la peinture* („Didis vaizdas neturi formos, arba neobjekas tapyboje“, 2003), *La pensée chinoise dans le miroir de la philosophie* („Kinų mintis filosofijos veidrodyje“, 2007a), *De l'universel, de l'uniforme, du commun et du dialogue entre les cultures* („Apie universalumą, vienodumą, bendrumą ir kultūrų dialogą“, 2008), *Les Transformations silencieuses* („Tyliosios transformacijos“, 2009a), *La philosophie inquiétée par la pensée chinoise* („Kinų mąstymo įtakota filosofija“, 2009b), *Philosophie du vivre* („Gyvenimo filosofija“, 2011), *L'écart et l'entre: Leçon inaugurale de la Chaire sur l'altérité* („Trūkis ir tarpas: katedros inauguracinė paskaita apie kitoniškumą“, 2012), *L'Incommensurable* („Nepalyginamasis“, 2022), *Dieu est dé-coïncidence* („Dievas yra neatiktis“, 2024) teoretikas iš naujo

aktualizuoja Vakarų filosofiją, tirdamas ją mąstymo tradicijų, kurios susiformavo iš esmės skirtingose aplinkose, kontekste.

Jis netiki tapatybės ir skirtumo sąvokomis, kaip tai daro tradicinė komparatystika, ir teikia pirmenybę trūkio (*l'écart*), tarpo (*l'entre*), įtampos (*la tension*), ištekliaus (*ressource*) sąvokoms. Jullieno požiūriu, kultūros pirmiausia yra vaisingumo ištekliai. Klestintį mąstymą galima ugdyti remiantis tiek kinų, tiek graikų sąvokomis, įtraukiant jas į abipusės apyvartos procesą. Tai, Jullieno manymu, yra šiandienos mąstymo pašaukimas ir iššūkis: pasinaudojant kitokių civilizacijų privalumais priversti įvairias idėjas cirkuliuoti jas tyrinėjant ir išnaudojant, įvedant į naujas mąstymo statybvietes. Kurdamas savo konceptualinę instrumentariją jis remiasi kinų mąstymo ištekliais, pabrėždamas, kad priešingai nei klasikinė Vakarų mąstymo tradicija, žino kaip suvokti šiai civilizacijai būdingą judėjimą, energijos tekėjimą, perėjimą iš vieno polio į kitą, įvairias nenutrūkstamas modifikacijas, pasireiškiančias žaismingomis variacijomis tikrovėje. Kinų mąstymas turi savo nuoseklumą, kuris susiformavo už vakarietiško mąstymo ribų.

Ir civilizacinės, ir filosofinės komparatystikos studijose siekdami suprasti Vakarų ir Kinijos mąstymo tradicijų skirtumus, mokslininkai jau seniai pripažįsta tam tikrą Vakarų ir kinų civilizacijų skirtumą, kurį lemia kalbos ir mąstymo santykis. Kaip pastebi Andrijauskas: „Pirmiausia kinų, skirtingai nei indų civilizacija, nėra lingvistiškai susijusi su Vakarų civilizacija sukūrusiomis tautomis indo-europietiškomis kalbomis, vartojamomis Europos tautų šeimoje. Tai kitas, sąlyginai uždares-

nis vizualių ideografinės hieroglifo kalbos ženklų įtakos apibrėžtas pasaulis, kuris savo kalbomis, mąstymu, estetika, meno ir kitomis kultūros tradicijomis ženkliai skiriasi nuo to, ką mes regime Artimųjų Rytų, Indijos ir Vakarų civilizaciniuose pasauliuose“ (Andrijauskas 22).

Struktūralistinės lingvistikos ir diskusijų apie kalbą ir mąstymą pagrindu tapusiame veikle *Problèmes de linguistique générale* („Bendrosios lingvistikos problemos“, 1966) paskelbtoje esė (kuri pirmą kartą pasirodė 1958 m. filosofijos žurnale *Les Etudes Philosophiques* 13 (4): 419-429 (1958) , *Catégories de pensée et catégories de langue* („Mąstymo kategorijos ir kalbos kategorijos“) Emilėis Benveniste'as tvirtina, kad būtų apibrėžianti Aristotelio dešimties kategorijų (substancija, santykis, kiekybė, kokybė ir kitos) sistema nėra susijusios su visuotinėmis tiesomis, o veikiau atspindi senosios graikų ir indoeuropiečių kalboms būdingas lingvistines formas. Jo manymu, klaidingai laikydamas kalbos vienetus universaliomis būties sąvokomis, šis graikų filosofas konceptualizavo savo kalboje esančias kategorijas, perkeldamas kalbos gramatinės struktūros į pasaulį. Remdamasis graikų ir evių kalbų lyginamąja gramatikų analize Beneveniste'as siekė parodyti, kad Aristotelio kategorijos galiausiai kilo iš graikų kalbai būdingų lingvistinių bruožų: nėra palyginamo, vienaskaitinio termino, reiškiančio „būties“ sąvoką, todėl jei būtų buvęs Afrikos Aristotelis, jo galutinis rezultatas neišvengiamai būtų buvęs kitoks. Nors sunku galutinai įrodyti tiesioginį ryšį tarp kalbos struktūros ir iš jos kylančių filosofinių doktrinų, šios Beneveniste'o įžvalgos pateikė galingą tradicinės Vakarų

metafizikos kritiką ir sulaukusios įvairių interpretacijų darė didžiulę įtaką skirtingų kultūrų lingvistinio reliatyvizmo ir mąstymo problemas tiriantiems mosklininkams, tarp jų ir sinologams (Graham 1989, 1990; Reding 2004; Wardy 2006).

Kalbėdamas apie kinų kalbą, Jullienas tvirtina, kad tai „kalba beveik be gramatikos, kalba, kurioje nėra nei linksnų, nei skiemenų, kuri morfologiškai nepažymi nei pasyvo, nei aktyvo, nei daugiskaitos, nei vienaskaitos, nei laiko, nei nuotaikos“ (Jullien 2015: 93). Klasikinėje kinų kalboje vartojama labai nedaugrieveiksmių ir derinamųjų jungtukų. Dėl to reikia ypač atidžiai stebėti, kas sakoma ir rašoma, taip pat kontekstą. Jullienas taip pat atkreipia dėmesį į svarbų faktą, kad kinų kalboje nėra daiktavardžio „būtis“ absoliučia prasme, joje veikiau nurodomas tik predikatas. Mąstytojo požiūriu vakariečiai nesugeba pastebėti laikui bėgant besikaupiančių pokyčių poveikio dėl to, kad Vakarų mąstymas remiasi klasikine graikų būties filosofija, kuri skatina mąstyti apibrėžtomis formomis ir nekreipia dėmesio į vykstančių permainų neapibrėžtumą.

Priešingai, kinų mąstymas, geriau suvokiantis gyvenimo kintamumą, siūlo lankstesnį būdą suprasti kasdienius pokyčius ir suteikia įžvalgių perspektyvų, iš kurių galima svarstyti mūsų santykį su istorija ir gamta. Kinų logikoje viskas yra sąlygiška ir kompleksiška, o mes esame proceso, kuris niekada nėra uždaras, visada atviras naujiems deriniams, dalis. Jų mąstymas leidžia mums atrasti, kad gali būti atvejų, kai veiksmingiau yra pasiduoti situacijoms, o ne tiesiogiai su jomis susidurti. Kinai tikrovę suvokė remdamiesi tendencija vystytis, o

ne būti, todėl pirmenybę teikė ne tapatybės statusui, bet polinkio procesui.

Kurdamas savo konceptualinį instrumentarijų ir remdamasis kinų mąstymo ištekliais, Jullienas siekia suvokti šiai civilizacijai būdingą judėjimą, energijos tekėjimą, perėjimą iš vieno priešingo polio į kitą, įvairias nenutrūkstamas modifikacijas, pasireiškiančias žaismingomis variacijomis tikrovėje. Mąstytojas pažymi, kad kinų mąstyme transformacija yra visuotinė, progresyvi, trunkanti tam tikrą laiką ir atsirandanti dėl veiksnų sąryšio. Kadangi „viskas“ joje transformuojasi savaime, ji niekada nėra pakankamai diferencijuota, kad būtų suvokiama. Analizuodamas tyliąsias transformacijas, jis įtikinamai aiškina, kaip europiečių metafizikams dažnai sunku buvo suprasti, kad neišreikšdamas savęs būties kalba, kinų mąstymas, priešingai, nesunkiai atsižvelgia į būseną to, ką matome, bet nepastebime, arba to, ko klausomės, bet negirdime; į būseną, kai tai, kas suvokiama, suskyla ir praranda savo specifiškumą, ir dėl savo indiferentiškumo leidžia atsirasti nuolatiniams daiktų perėjimui. Esminis skirtumas yra tas, kad graikų mąstymas į tapsmą įvedė tvarką iš išorės (skaičių, idėjų, formų pagrindu), o kinų mąstyme tvarka suvokiama kaip slypinti tapsmė; tai yra tai, kas paverčia tapsmą procesu. Galima sakyti – bent jau metaforiškai – kad graikų mąstymą žymėjo tragiška ir kartu graži „matavimo“ idėja, bandanti primesti save chaosui. Priešingai, kinų mąstymas anksti tapo jautrus reguliaram, savaiminiam vaisingumui, kylančiam tiesiog iš metų laikų kaitos (Jullien 1995: 217).

Kinų kalboje taip pat nėra abstrakčių laiko ir erdvės sąvokų, tačiau tuo pačiu metu erdvė ir laikas visada yra kokybiškai,

viėtų ir akimirkų pavidalu. Laikas suprantamas kaip eros, epochos ir sezonai, o erdvės – kaip sritys, klimatas ir orientacijos. Erdvė ir laikas visada yra tarpusavyje susiję: kiekvienas laikotarpis siejamas su klimatu. Kalbant apie laiką, pagrindinės sąvokos yra akimirka-proga ir trukmė. Būtina laikytis natūralios eigos, o ne primesti jai savo valią. Pasaulyje kinams viskas yra imanentiška. Laikas suprantamas kaip „tarp akimirkų“, t. y. perėjimų. Mūsų buvimas pasaulyje yra sezoninis, o tai reiškia, kad mūsų gyvybinį ritmą žymi perėjimas iš vieno metų laiko į kitą. Nėra erdvės ar laiko tęstinumo sampratos. Cikliškumą žymi ši perėjimo idėja, kuri nėra nei cikliškas, nei linijinis procesas. Viskas yra transformacija, kurioje tęstinumas ir modifikacija vyksta vienu metu ir remiasi dviejų principų *yin* 陰 ir *yang* 陽 egzistavimu ir dominuojančio veiksmo pokyčiu. Kinų mąstyme esminė yra situacijos sąvoka.

Jullienas šį konceptą pirmiausia grindžia „Permainų knygos“ (*Yi Jing*) 易經 – senovės mokymo apie visatos atsiradimą ir amžinos jos raidos dėsnių tekstu, kuris laikomas ir seniausiu kinų klasikiniu veikalu. Joje situacija atsiskleidžia kaip vidinė įtampa, skirtingų veiksmų, kurie taip tampa tarpusavyje susiję, poliarizacija. Visi kinų pasaulio laukai ir registrai išivaizduojami kaip „papildančios priešingybės“, „sąveikaujančios“ (*xiang gan*) 相干 viena su kita: *yin* ir *yang* energijos gamtoje, vyriškumas ir moteriškumas, valdomasis ir valdytojas, tėvas ir vaikas, ir pan. Tai puoselėdama, kinų gramatika – su savo parataksės (t. y. koordinuojančių, o ne pavaldžių sakinių) naudojimu – leidžia išlaikyti vieną ir kitą sąryšyje. Tikrovė („daiktų procesas“) at-

siranda ne dėl kurio nors iš šių terminų atskiros veikimo, bet dėl santykių ir mainų, vykstančių tarp jų. Jullienas priešpastato kinų situaciją tam, kas indoeuropietiškos kalbose vadinama „aplinkybėmis“ – kažkuo, kas „apgaučia“ subjekto požiūrį, kuris dėl savo pobūdžio izoliuoja ir sudaro aplink jį esančią tikrovę, o ne koreliuoja „su“ ja.

Žvelgdami į senuosius kinų rašytinius tekstus galime pastebėti, kad evoliucija ir nuolatinis situacijos atsinaujinimas yra tai, kam kinų mąstytojai yra labiausiai jautrūs. Kinų mąstymui, kuris nesupranta pasaulio kilmės požiūriu, daiktai atsiranda ne dėl kokios nors vienos priežasties, bet todėl, kad yra paskatinti polinkio persitvarkyti (vienu ar kitu būdu). Kinai daiktus suvokia esančius nuolatiniam įtampos lauke, kurį sudaro susiję vektoriai, variacijos ir poliarizacijos, į kurias jie yra „įtraukiami“ ir „linksta“. Šią situacijos „koreliacijos jėgą“ grindžia *nuoseklumo* principas, kuris „laiko viską kartu“ vien tik vidinio ryšio dėka, be jokios būtinybės remtis Būties ir Substancijos sampratomis. Jullienas remiasi senovine kinų sąvoka *shi* 勢, kuri į indoeuropietiškas kalbas verčiama kartais kaip „padėtis“ arba „aplinkybės“, o kartais kaip „galia“ arba „potencialas, ir kurią jis pats pirmiausia verčia prancūzišku žodžiu *propension* (polinkis). Jo manymu, *shi* atliko esminį vaidmenį įvairiose kinų gyvenimo srityse, įskaitant formos jėgą kaligrafijoje, įtampą tapybos konfigūracijoje ir literatūros kompozicijos stiliuje, klasikiniame karo mene. Tirdamas *shi* sąvoką klasikiniuose kinų tekstuose, *Laozi* (老子), *Sunzi* (孫子), *Han Feizi* (韓非子) ar *Guiguzi* (鬼谷子) Jullienas aptinka, kad įvairiomis kinų mąstymo mokykloms, nuo moralistų iki

realistų, buvo būdinga bendra *imanencijos* idėja. Skirtingai nuo vakarietiško mąstymo būdo, kuriam jau nuo pradžių būdingas idealybės srities ar modelio konstravimas, kinų mąstymas dėmesį sutelkia į dalykų eigą, leidžia sau būti jos nešamam ir remiasi situacijai būdingu potencialumu.

Senovės Kiinijoje *xing-shi* (形勢) hieroglifų pora (*xing* išreiškia konfigūraciją, o *shi* – potencialą) jau reiškė tendenciją ir tai, kad padariniai natūraliai atsirastų per situaciją. Pavyzdžiui, karinėje kinų strategijoje geras karys turi pakankamai anksti, prieš įsitraukdamas į mūšį, atpažinti visus jam palankius veiksnius, kad išvengtų tiesioginės konfrontacijos. Politikoje situacijos manipuliavimas apima galios santykių įvertinimą, siekiant nuspręsti, ar reikia pasinaudoti savo padėtimi, ar pasyviai elgtis pagal aplinkybes.

Kinų tradiciniam mąstymo būdai, kuris nėra ribojamas subjekto-objekto opozicijos, teisingas sprendimas ar pasirinkimo laisvė nėra esminiai dalykai. Pakanka žinoti kaip atpažinti *pradinį impulsą* *ji* (幾) transformacijai kiekvienoje situacijos gijoje ar pluošte. Kiekviena situacija vystosi pagal savo vidinę tendenciją ir situacijos potencialą *shi*, bei *energijos srautą* *qi* (氣). Priešingai nei vakarietiškas mąstymas, kuris sudaro planą situacijai ir jį mėgina įgyvendinti, kinų mąstymas sutelkia dėmesį į imlumą, o ne veiksmą. Toks „laikymasis paleidžiant“ nebėra projektuojamas ar orientuotas. Toks imlumas įgalina atvirumą *įtrinant* bet kokį pasipriešinimą, poziciją, kryptį ir sprendimą. Kartu jam būdingas vengimas ir neapibrėžtumas.

Primindamas, kad visas mums žinomas kinų mąstymo spektras nuo pat savo ištakų buvo sutelktas į tikrovės suvokimą kaip

transformacijos procesą, mąstytojas mano, kad *shi* logika gali netgi peržengti savitas kultūrinės perspektyvas ir taip apšviesti tai, kas paprastai sunku suvokti diskursuose: būtent tą potencialą, kuris kyla ne iš žmogaus iniciatyvos, o iš pačios daiktų prigimties. Vietoj to, kad visada primestume savo troškimą rasti prasmę tikrovei, Jullienas kviečia atsiverti šiai imanentinei jėgai ir išmokti ją įvertinti.

Svarbu pastebėti, kad Jullienas aštriai kritikuoja Vakarų filosofijos europocentrizmą ir nepakankamą Kinijos filosofijos tikrovės supratimą primindamas, kad: „Priešingai nei teigia (Vakarų) filosofijos istorija, pagal kurią filosofija gimė kitaip, esą ji pirmiausia atsirado Rytuose, bet iš tikrųjų gimė tik Graikijoje, operatyviai atsiradus sąvokai; taigi, priešingai šiai *doxai*, kurią po Merleau-Ponty vėl kartoja Deleuze'as savo gražioje „geofilosofijoje“, Rytai neliko „ikifilosofinėje“ stadijoje. Jie išrado savo abstrakcijos žymenis, pažino mokyklų įvairovę: taigi neliko ant filosofijos slenksčio ar „kūdikystėje“ (Jullien 2013: 16).

Siekdamas įvardinti esmingiausius vakariečių ir kinų mąstymo tradicijų skirtumo bruožus, Jullienas tvirtina: „Graikų mąstymas, remdamasi savo pasirinkimais, įsisavintais šališkumo principu, patogiau mąstė, pavyzdžiui, apie nustatymą ir modeliavimą (matematizavimą), kuriais buvo grindžiamas klasikinis mokslas; tačiau dėl to (*contre-cout*) jis, palyginti su kinų mąstymu, taip pat atsidūrė keblioje padėtyje mąstydamas, pavyzdžiui, apie tylios transformacijos ir perėjimo reiškinius arba apie kurstymą per atstumą ir įtaką“ (*ibid.*: 44).

Skirtingai nuo Vakarų mąstymo kategorijų, „Kiniją“ Jullienas apibrėžė kaip

tapsmo, nematomumo ir konservatyvumo pasaulį, prie kurio reikia prisitaikyti: vienintelė tikrovė yra nenutrūkstanta daiktų tėkmė ir „[p]rocesas“, kaip pagrindinė pasaulėžiūros reprezentacija Kinijoje arba kūrimas (kaip antropologinis ir filosofinis modelis žinomas kitur, ypač Vakaruose)“ (Jullien 2007: 519). Kitaip tariant, rengdamas tiesioginių kinų ir europiečių mąstymo tradicijų susitikimą, jis sukūrė savo darbo hipotezę, kad kinų kalba yra absoliutus graikų kalbos kitas, ir kad kiniškumo vidaus pažinimas prilygsta graikų mąstymo ir kalbos dekonstrukcijai iš išorės (*du dehors*). Būtent taip siekiama atvesti prie to, kad kinų ir indoeuropiečių kalbų atstovai imtų svarstyti ir atspindėti vieni kitus. Tai reiškia steigimą tokios mąstymo perspektyvos, kurioje jie vienas kitame ištirtų savo teorines slinktis ir paslėptus pasirinkimus, kuriais remiantis susiformavo jų pačių mąstymo sistemos. Jullienui pirmiausia ir reiškia grįžimą prie savo neapmąstytojo (*l'impense*). Tokiu būdu kiekviena civilizacija per kitą de-konstruoja save. Kitaip tariant, nemąstomybe jis vadina tai, kuo remdamasis žmogus mąsto ir į ką dėl to neatsižvelgia, bet ant ko pastatytas jo paties mąstymas.

Aktyviame kultūrų atstume Jullienas įžvelgia tai, kas, jo nuomone, yra vienintelis veiksmingas jų bendras pagrindas: „inteligibilumas“ (t. y. idėjų, idealų ir kitos dvasinės tikrovės suvokimas protu, intelektine intuicija ar mąstymo galimybėmis). Virš kultūrinio bendrumo ir dialogo, pagrindinė Jullieno mąstymo problema yra „žmogiškasis bendrumas“. Teigdamas, kad žmogiškasis bendrumas yra inteligibilus, jis nenori pasakyti, kad šis bendrumas yra aiškiai duotas ar kad jį galima materiali-

zuoti (kaip tapatybę turinčią „žmogišką prigimtį“), bet kad jis pats savaime turi būti sukurtas ir panaudotas. Per šį kūrimą ir panaudojimą kultūrinės įvairovės atveriamuose atstumuose žmogus (įvairių kultūrų žmonės) turi galimybę atrasti, suprasti ir apmąstyti save tuo pačiu metu, kai formuojasi jų bendras likimas.

Kritinis požiūris į Jullieno teorinius konceptus

Tarp daugybės pozityvių Jullieno civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos teorijų vertinimų pirmiausia galima išskirti plataus tarptautinio atgarsio sulaukusią žymaus šveicarų sinologo Billaterio kritiką, kuri susilaukė ir paties Jullieno atgalinės reakcijos. Šio mokslininko manymu Jullienas kaip ir daugelis žymių sinologų iki II Pasaulinio karo (Richardas Wilhelm, Marcelis Granet, Victoras Segalenas) savo veikaluose Kinijos mąstymą reprezentuoja kaip visiškai atvirkščią vakarietiškajam. (Billeter 2006: 61-62). Kritiko manymu, tai yra dar nuo XVIII a. susiformavęs „Kinijos kitoniškumo“ mitas, kuriame ji vaizduojama kaip egzotiška ir paslaptinga šalis. Billeteriui nepriimtinas toks radikalus Kinijos skirtumo nuo Vakarų teigimas, kuris, jo manymu, tarnauja dabartiniam Kinijos režimo tikslams. Pasak jo, šiuo metu grindžiamas požiūris, kad tokie Vakarų civilizacijos išradimai kaip demokratija ar žmogaus teisės yra nesuderinami su kinų mentalitetu; prie tokio požiūrio sklaidos puikiai tinka ir didelio dėmesio sulaukę Jullieno veikalai, dėl ko jis pats turėtų prisiimti atsakomybę. Analizuodamas kinų mąstymą kaip intelektualinę tradiciją Jullienas

susitelkia į patį politinio proceso rezultata. Billeterio manymu, kinų mąstymo „santykinis vienodumas“ kyla ne iš idealių struktūrų bendruomenės, o priklauso politinei istorijai. Todėl jam atrodo, kad visas Jullieno kinams priskiriamas imanentinis mąstymas yra „susijęs su imperine tvarka“ (Billeter 2006; 63).

Atsakydamas į Billeterio kritiką, Jullienas apversdamas politinės ideologijos ir mąstymo sistemos santykį kritikuoja pačią „imperinės ideologijos“ idėją, bei tvirtina, kad galios ir melo nebūtų pakakę, kad tokį ilgą laiką tokioms skirtingoms epochoms būtų galima primesti tam tikrą mąstymo būdą. Net ideologija turi būti pagrįsta mąstymo sistema (Jullien 2007b).

Nepaisant skirtumų, Billeteris ir Jullienas savo požiūryje į Kiniją turi ir tam tikrų bendrų prielaidų. Abu galvoja, kad kinų mąstymo specifiškumas yra tapsmo ir proceso mąstymas. Panašiai kaip Jullienas, Billeteris mano, kad dauguma Vakarų filosofų ieškojo nekintamos realybės už juslinio pasaulio ribų ir bandė ją paaiškinti conceptualiomis konstrukcijomis. Kinų filosofai tyrinėjo patirties judėjimą ir transformacijas.

Kritiką Jullieno filosofijos atžvilgiu veikale *Orientalisme, occidentalisme et universalisme: Histoire et méthode des représentations croisées entre mondes européens et chinois* (Orientalizmas, okcidentalizmas ir universalizmas: Europos ir Kinijos pasaulių tarpusavio reprezentacijos istorija ir metodas, 2020) išsako jaunesnės kartos sinologas ir teoretikas Jeanas-Yvesas Heurtebise'as. Gilindamasis į kinų ir europiečių mąstymo struktūrų ir diskursų sankirtos archeologiją, jis pateikia teorinę

analizę, kurioje analizuojami sudėtingi rytietiškumo, vakarietiško, unikalumo ir universalumo santykiai.

Savo darbe Heurtebise'as iškelia dažnai pražiūrimas metodologines skirtingų civilizacijų problemas, kurios leidžia kritiškai kvestionuoti ir Jullieno teorijos ribas. Pasak jo, jau pati „[m]etodologinė indoeuropiečių indoeuropiečių mentalinės struktūros prielaida, kuria remiantis, priešingai, būtų galima apibrėžti Kiniją, negali būti suvokiama kaip savaime suprantama aksioma, kuri galėtų netekti pagrindo. Svarstant indoeuropeistikos ir komparatyvistikos problemas, mokslininkas pirmiausia iškelia uždavinį ir toliau tirti keturis dalykus: a) lingvistinę hipotezę apie bendrą daugelio kalbų (anatolų, indoiranėnų, italikų, germanų ir kitas) šaknį; b) antropologinę hipotezę apie vieną indoeuropiečių tautą, su kuria galėtų būti susieta ši prokalbė; c) metafizinę teoriją apie tvarias mentalines struktūras, kurios išlieka visose šiose kalbose ir per jas iki šiol; d) istorinę teoriją apie radikalų dviejų kultūrų, vadinamų „kinų“ ir „indoeuropiečių“ atskyrimą. Heurtebise'as primena mums autoritetingo prancūzų archeologo ir priešistoriko Jeano-Paulio Demoule'o indoeuropiečių antropologinės hipotezės kritiką, kurioje atkreipiamas dėmesys į ideologinio konstravimo ir realybės santykio problemą: „Jokia teorija, pagrįsta indoeuropiečių hipoteze, nėra pagrįsta faktais. Nesant neginčijamų originalios tautos pėdsakų, leidžiama abejoti jos egzistavimu. Indoeuropiečių modelis, savo supaprastinta išcentrine ir difuzine forma, realybėje pirmiausia atrodo kaip ideologinis konstruktas, kitaip tariant, mitas“ (Demoule 1998, cituota remiantis Heurtebise'u) (Heurtebise 2020: 55).

Nemažiau problemų kelia ir, pasak Jullieno, svarbiausias klausimas, kurį sinologas turi užduoti nagrinėdamas prarają, kurią tarp jų ir mūsų atveria kinų mąstymas: „Kas nutinka mintims, kaip paliekame didžiąsias Vakarų filosofemas: Būtį, Dievą, Laisvę ir kt.? Ir dar svarbiau, kai paliekame didžiąją indoeuropiečių kalbą, kuri jas išreiškė?“ (Jullien 2009b: 16). Šiuolaikiniai sinologai įrodė lingvistinio ontologizmo ribotumus. Svarbu atkreipti dėmesį išsamiai klasikinės kinų kalbos pobūdį ir struktūrą tyrinėjusio britų sinologo Agnuso Charleso Grahamo veikale išsakytas pastabas apie tai, kad neturėtume manyti, jog tik indoeuropiečių kalbos turi žodį Būties sampratai, o kitos kalbos yra priverstos užpildyti spragą žodžiais, kurie iš tikrųjų reiškia „turėti“, „tai“ ir „daryti“ (Graham 1990: 329–330). Grahamo manymu, tokios išvados absurdiškumas išryškėja vos tik ji suformuluojama žodžiais, bet kaip paslėpta prielaida yra lemtinga neteisingam kinų mąstymo supratimui. Atlikdamas lingvistinį-filosofinį tyrimą ir identifikuodamas bei artikuluodamas pagrindines ir dažnai nesąmoningas prielaidas, kurios yra mūsų tradicijos pagrindas, jis leidžia skaitytojams išsilaisvinti iš savo koncepcinio pasaulio ribų ir kinų patirtyje tyrinėti giliai skirtingą pasaulėžiūrą. Todėl tikrasis klausimas būtų ne klausti kas nutinka mąstymui, kai paliekame didžiąją indoeuropiečių kalbą, kuri ją išreiškė, o veikiau klausti, kas nutinka sinologijai, kai ji atsikrato viso lingvistinio orientalizmo. Heurtebise'o manymu, sinologija, pagrįsta ne neįveikiamo kalbinio skirtumo viršenybe, o kognityvistine ir transkultūrine kalbos samprata, pagal kurią žmonės mąsto ne atskiromis, o viena

minties kalba, būtų naujasis transkultūrinės filosofijos siekinys.

Heurtebise'o įžvalgiai stebi, kaip kinų mąstymas ir kultūra buvo priimta Europos modernybėje, daugiausia dėmesio skirdamas filosofijos sričiai, bet taip pat įtraukdamas socialinius, politinius bei literatūrinius kontekstus. Kartu jis analizuoja sudėtingas europiečių Rytų koncepto sampratas ir sąveiką su Kinijos diskursais apie Vakarus. Šie aspektai leidžia jam suformuluoti alternatyvų transkultūrinės filosofijos modelį, kuris ne tik dekonstruoja Rytų-Vakarų binarinę santykį, bet ir kritiškai analizuoja egzistuojančias okcidentalizmo formas, kurios laikosi šių pėnelyg supaprastintų opozicijų. Heurtebise'o kelia uždavinį dekonstruoti sinologiją kaip kultūrinių tapatybių reifikavimo praktiką, susiaurintą iki unikalių ir fiksuotų mentalinių kategorijų rinkinio („Vakarų būtis“ ir „kinų tapsmas“, „Vakarų logika“ ir „kinų etika“ ir t. t.), ir įtvirtinti sinologijos studijas kaip istorinio hibridiškumo archeologiją (analizuojant nuolatinę abipusės sąveikos procesą). Taikant tokią metodologinę strategiją, Jullieno darbuose istorinis hibridiškumas atrodo neįvertintas, todėl jo tvirtinimas apie Kiniją kaip absoliučiai kitokią civilizaciją taip pat tampa kritikos taikiniu. Mokslininko požiūriu, „Francois Jullien pozicija, kad Kinija yra Europos priešingybė, yra problemiška, nes ji, atrodo, remiasi prielaida, kad Kinija ir Europa yra dvi tos pačios monetos pusės, viena atspindinti kitos atvaizdą: tarsi būtų tik vienas atvaizdas. *Kiniją laikyti Europos neapmąstyta (l'impense) verčia manyti, kad Europa gali būti redukuota iki vienos mąstymo formos, ir veda prie Europos auto-vakarietiško, kuris sustiprina Kinijos auto-rytietiško.*“ (Heurtebise 2020: 133)“.

Heurtebise'as atkreipia dėmesį į tai, kad norėdami apibūdinti Kinijos (tradicinės) ir Europos (modernios) skirtumus, intelektualai, tiek europiečiai, tiek kinai, dažnai remiasi įvairiomis kategorinėmis dichotomijomis, kurias išvardija taip: Kinija = sėna/ praeitis / tradiciška / dvasiška / mentališka / feodalinė / agrarinė / pacifistiška / šeimyniška / emocinė / rami / intuityvi / pesimistinė / fatalistinė / paklusni; Vakarai = nauja / dabartiška / modernu / materialu / fiziška / konstituciška / pramoniška / militaristiška / individualu / legalistiška / aktyvu / racionalu / optimistiška / kūrybiška ir progresyvu / laisva. Jo manymu, šio kategorinio binarinio skirstymo būdo naudojimas tarpkultūriniame požiūryje signalizuoja apie orientalistinio tipo diskursą (jei jį kuria „vakariečiai“) arba vakarietiško tipo diskursą (jei jį kuria „nevakariečiai“)“ (Heurtebise 2020: 264). Vis dėlto kultūrinio skirtumo tarp Kinijos ir Europos kaip dichotominių mąstymo ir pasaulio matymo būdų priešpriešos suvokimas yra istoriškai abejotinas. Pavyzdžiui, nors vadinamosios „kinų“ ir „europiečių“ kultūros iki religinio ir karinio kolonializmo „sukrėtimo“ gyveno viena nuo kitos izoliuotai ir be abipusių kontaktų, budizmo atėjimas į Kiniją atnešė ne tik naują „vakarietišką“ religiją iš „Vakarų“, bet ir „indoeuropiečių kalbų mąstymo kategorijas“, kuriomis buvo parašyti klasikiniai budizmo tekstai (sanskrito arba pali kalba). Budizmo asimiliacija buvo pirmoji kultūrinė hibridizacija su nekiniška kultūra iki jėzuitų atvykimo ir Vakarų tapybos, europietiškos matematikos ir filosofijos įvedimo XVI a. Heurtebise'o tvirtinimu, „Visos kultūros yra hibridinės ta prasme, kad kultūriniai mainai nėra tik

binarinis dialogas tarp dviejų subjektų, turinčių savo unikalų identitetą; kultūriniai mainai – nesvarbu, tiesioginiai ar netiesioginiai – palaipsniui, bet negrįžtamai keičia abi kultūras“ (*ibid.*:266).

J. C. H. Liu manymu, Jullieno „europinio mąstymo“ ir kinų „mąstymo“ sugretinimas ir konstravimas patenka į tuos pačius kultūrinio esencializmo spąstus, kurių jis pats norėjo išvengti. Pasak mokslininkės, skaitant prancūzų filosofo tekstus gali susidaryti įspūdis, kad kinų istorija tūkstančius metų buvo nekintantis reiškinys homogeninėje visuomenėje. Jullieno *shi* sąvokos interpretacija, sąlygota jo lankymosi Kinijoje, taip pat leidžia manyti, kad kinai niekada nesipriešina ir nepasipriešina socialinei tikrovei, nereikalauja teisių, laisvės ir nepriklausomybės, visada yra linkę laikytis normų ir nesidomi kritiniu mąstymu. Liu tvirtina, kad, „[n]epaisant konfucionizmo, daoizmo ir legalizmo derinio, kuris sudarė galingą normatyvinės valdžios paradigmą hierarchinėje sistemoje įvairiose Kinijos dinastijose, politinė dvasia niekada neišnyko“ (Liu :1). Liu primena, kad Kinijoje nuo pat seniausių laikų visada buvo ilgametė politinio pasipriešinimo ir kritinio mąstymo filosofiniuose raštuose tradicija, pasiekusi kulminaciją Zhuang Taiyang veikaluose tuo metu, kai formavosi moderni nacionalinė Kinijos valstybė. Tarp filosofinio *Zhuangzi* (莊子) ir politinių Zhang Taiyan tekstų yra ilga ir įvairi istorija, kupina pasipriešinimo įvykių ir kritinio mąstymo apraiškų prieš dominuojančius režimus ir ritualais pagrįstą šeimyninę ir hierarchinę valdymo sistemą, kuriuos sukūrė įvairios etninės galios grupės. Pasiakyma prieš kinų mąstymo ir vakarie-

tiškojo mąstymo priešpriešą, Liu taip pat tvirtina, kad nė vienoje visuomenėje nėra „grynos“ vietinės kultūros ar „nesuterštos“ intelektualinės tradicijos. Jos manymu prielaidos, kad regiono erdvė yra centrinė socialinės tvarkos sudėtyje yra klaidingas mąstymo būdas. Motyvacija apibūdinti ir suprasti kitokią „kultūrą“ dažnai remiasi kultūrinių skirtumų palyginamumu, kuris, kokia bebūtų jo forma, grindžiamas logika, pagrįsta vienodais matavimo kriterijais ir iš anksto nustatyta perspektyvos sistema. Paradoksalu tai, kad keliaujant aplinkkeliais per kinų filosofiją, Jullieno bandymas mesti iššūkį europocentrinei tradicijai seka ta pačia kultūros erdvinimo ir reifikacijos logika (*ibid.*).

Jullieno veikalų kritikas Wu pabrėžia, kad Jullienas taiko unikalų požiūrį į Kinijos tyrinėjimą, būtent dialoginį požiūrį, kuriame Kinija laikoma „metodu“ (Wu 2023: 25). Pasak jo, Jullienas vertina kinų mąstymą kaip paradigmą ir unikalų metodą, kuriuo remiantis ir semiantis įkvėpimo iš Kinijos siekiama apmąstyti Vakarų ir skatinamas supratimas bei dialogas tarp skirtingų kultūrų, taip atveriant naujus akademinius horizontus. Wu skiria tradicinį Vakarų mokslininkų požiūrį į Kiniją kaip į „objektą“ ir Jullieno požiūrį į Kiniją kaip į „metodą“. Pasak jo, Jullieno metodologijoje Kinija laikoma filosofiniu įrankiu, o sinologija – refleksijos metodu (Wu 2023: 35–41). Tai pastangos mąstyti ontologijos „nemąstymą“ per tai, ką Jullienas vadina *vis-à-vis*, sustabdytu produktyvioje įtampoje, dialogu. Filosofijoje kitas įtraukiamas į išskirtinį dialektinį santykį per opozicijas. Tokia šio filosofo tyrimuose vykdoma praktika „išstūmė Kinijos studijas iš marginalizuotos

srities į bendresnių filosofinių diskusijų pirmą planą ir suteikia metodologinių implikacijų ne tik Kinijos studijoms, bet ir teoriniams tyrimams apskritai“ (*ibid.*: 97). Jullieno Kinijos interpretavimo metodas ir siekis suprasti tiek Rytų, tiek Vakarų mąstymo paveldą rodo poreikį keisti europocentrinę teorinę ir epistemologinę sistemą kuriant transkultūrinę tyrimų paradigmą, pagrįstą kultūriniu pliuralizmu ir tarpusavio komunikacija. Tokioje naujoje paradigmoje Kinija tampa Rytų ir Vakarų dialogo centru ir metodu apskritai suprasti pasaulį ir žmogaus vietą jame. Jullieno sukurta lyginamoji analizės perspektyva mums suteikia „išorę“, kuri leidžia aiškiau išvysti „vidų“, ir kurioje mūsų pačių perspektyva atrodo „keista“ ir motyvuoja mus peržengti jos ribas atrandant naują požiūrį.

Apibendrinamas galiu pastebėti, kad didžioji dalis kritikų vertina Jullieno kritiką Europos universalumui ir Kinijos kultūros ypatumų iškėlimą. Pabrėždamas, kad kinų mąstymas ir gyvenimo būdo formos esmingai skiriasi nuo Vakarų, Jullienas sukuria ir pasiūlo mokslininkams ypatingai savitą ir kūrybiškai įkvėpiančią metodologiją bei strategijas, kurios leidžia naujai pažvelgti į senus ir atveria naujus tyrimų laukus įvairiuose komparatyvistikos baruose.

Išvados

Remdamasis kinų mąstymo tradicija, Jullienas meta iššūkį tradicinėms civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos studijoms ir siekia praturtinti Vakarų mąstymo tradiciją naujomis išvalgomis, idėjomis ir konceptais. Kurdamas savo individualias postmodernistinės ideologijos įtakotas

komparatyvistines tyrinėjimo strategijas ir metodus, jis atveria galimybę mums pažvelgti į Vakarų minties paveldą kritiškai iš šalies, nukrypstant nuo tradicinių kelių ir atrandant tai, kas dar nebuvo apmąstyta. Kitaip tariant, jis siekia užimti poziciją, kurioje galėtų kvestionuoti Vakarų mąstymą iš kitokios kinų mąstymo tradicijos perspektyvos. Gretindamas vakarietiškąjį ir kinų mąstymo būdus, jis siekia sukurti tam tikrą „kryžminių perspektyvų žaismą“, kuriame atsiskleistų kiekvieno iš jų skirtingumas. Jullienas apibrėžia Kiniją kaip konservatizmo, tapsmo ir nematomumo pasaulį, kurio vienintelė realybė yra nuolatinis dalykų srautas, prie kurio reikia prisitaikyti. Analizuodamas įvairius kinų mąstymo tradicijos tekstus ir pritaikydamas jų intuityvias išvalgas racionaliai Vakarų mąstymo tradicijai, Jullienas bando išryškinti dviejų analizuojamų civilizacijų bei jų mąstymo tradicijų skirtumus ir praplėsti jų palyginimo galimybes. Kinų kalbos gramatinės struktūros atspindi energijos srautų ir

tarpsusavio rezonansų pasaulį, kuriame svarbiausia yra įtaka ir daugialypė sąveika. Tai lemia mąstymą, orientuotą į imanenciją ir sąsajas dinamiškame transformavimosi procese, o ne į būtį ir tapatybę. Priešingai nei priežastingumo samprata grindžiamame vakarietiškame mąstyme, Kinijoje dėmesys skiriamas situacijos pokyčiams, o ne fiksuotiems subjektams ar veiksams. Remdamasis skirtingų civilizacijų ir laikotarpių mąstytojų teiginiais, analizuodamas laiko, erdvės, proceso ir kitas sampratas, Jullienas fiksuoja absoliučiai skirtingą kinų ir vakariečių egzistencinę patirtį, kuri leidžia jam apibūdinti Kiniją kaip visišką kitoniškumą žvelgiant iš Vakarų perspektyvos. Tuo pačiu metu šis kritiškas lyginimas atskleidžia „neapmąstytus“ Vakarų filosofijos elementus. Šio mąstytojo sukurtos originalios teorinės prieigos, tyrinėjimo strategijos ir metodologinis arsenalas dekonstruoja pastovias Vakarų mąstymo tradicijos normas ir atveria kelią naujoms tyrimų galimybėms.

Literatūra:

Acus, A. Jullien, F. : Interview With Philosopher François Jullien: “Distance As An Opportunity To Think”, nuoroda per internetą: https://steemit.com/life/@allabout/interview-with-philosopher-francois-jullien-distance-as-an-opportunity-to-think [žiūrėta 2025 10 15].	Lietuvos kultūros tyrimų institutas.	<i>la philosophie?</i> , Paris: Minuit.	(<i>dé-coïncidence</i>) koncepcija. <i>Logos</i> , Nr. 104, p. 206–214.
Andrijauskas, A., 2015. <i>Vaizduotės erdvės: tradicinė kinų estetika ir menas</i> . Vilnius:	Benveniste, 1966. E. <i>Catégories de pensée et catégories de langue. Problèmes de linguistique générale</i> . Paris: Gallimard, p. 63–74. Nuoroda per internetą: http://lecomte.al.free.fr/ressources/PARIS8_LSL/benveniste.pdf [žiūrėta 2025 10 02]	Demoule, Jean-Paul. Les Indo- Européens, un mythe sur mesure. <i>La Recherche</i> 308, p. 40–47.	Gotautė L. 2020b. F. Jullieno „tyliųjų transformacijų“ konceptas filosofijoje ir psichoanalizėje. <i>Sovijus</i> , T. 8, Nr. 2, p. 100–110.
	Billeter J. F. 2006. <i>Contre François Jullien</i> . Paris: Allia.	Foucault, M., 1966. <i>Les Mots et les Choses</i> . Paris: Gallimard.	Gotautė Lina. 2020c. Inovatyvieji François Jullieno psichoanalizės konceptai kiniškosios minties refleksijos šviesoje. <i>Logos</i> , Nr. 105, p. 197–208.
	Deleuze, G., Guattari F. 1991. <i>Qu'est-ce que</i>	Gauchet, M. <i>Dérangements-Aperçus, autour du travail de François Jullien</i> . Paris: Hermann, 2011.	Gotautė L. 2020a. François Jullieno trūkio (<i>l'écart</i>) ir atskirties
			Gotautė Lina. 2021a. Kinijos kitoniškumo mitas: F.

- Jullieno atvejis In: *Sovijus*, T. 9, Nr. 1, p. 131–141.
- Gotautė Lina. 2021b. Grožio metamorfozės: Plotinas, šv. Augustinas, F. Jullienas (komparatyvistinis požiūris). *Estetika ir meno filosofija* (sud. prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas). T. VII, Nr. 1, p. 289–305.
- Gotautė Lina. 2021c. François Jullieno komparatyvistinės tyrinėjimo strategijos: konteksto ir intencijos kategorijų semantinių prasmų laukas. *Sovijus*, T. 9, Nr. 2, p. 159–170.
- Graham, A. Ch. 1989. *Disputers of the Tao: philosophical argument in ancient China*. La Salle, Illinois: Open Court.
- Graham, A. Ch. 1990. *Studies in Classical Chinese Philosophy and Philosophical Literature*. New York: University of New York Press.
- Heurtebise, J.-Y. 2015. Archeology of European and French Sinology: An Inquiry into Cultural Hybridity, *Berliner China-Heft/Chinese History and Society*, n° 46: 105–126 nuoroda per internetą: https://www.academia.edu/35865640/Heurtebise_J_Y_2015_Archeology_of_European_and_French_Sinology_An_Inquiry_into_Cultural_Hybridity_Berliner_China-Heft_Chinese_History_and_Society_n_46_105_126 [žiūrėta 2025 10 05].
- Heurtebise, J.-Y. 2020. *Orientalisme, occidentalisme et universalisme : Histoire et méthode des représentations croisées entre mondes européens et chinois*. Paris: Eska.
- Jullien, F. 1992. *La Pro-pension des choses. Pour une histoire de l'efficacité en Chine*.
- Jullien, F. 1997. *Traité de l'efficacité*. Grasset.
- Jullien, F. 1998. *Un sage est sans idée*. Paris: Seuil.
- Jullien, F. 2001. *Du « temps ». Éléments d'une philosophie du vivre*. Grasset.
- Jullien, F., 2003. *La Grande image n'a pas de forme ou Du non-objet par la peinture*, Seuil.
- Jullien, F. 2007a. *La pensée chinoise dans le miroir de la philosophie*, Paris: Seuil.
- Jullien, F. 2007b. *Chemin faisant. Connaître la Chine, relancer la philosophie. Réplique à ***L'Ordre philosophique* Paris: Seuil.
- Jullien, F. 2008. *De l'universel, de l'uniforme, du commun et du dialogue entre les cultures*, Fayard.
- Jullien, F. 2009a. *Les Transformations silencieuses*. Grasset.
- Jullien, F. 2009b. *La philosophie inquiétée par la pensée chinoise*. Paris: Seuil.
- Jullien, F. 2011. *Philosophie du vivre*, Gallimard.
- Jullien, F. 2012. *L'écart et l'entre: Leçon inaugurale de la Chaire sur l'altérité*, Paris: Galilée.
- Jullien, F. 2022. *L'Incommensurable*, Éditions de l'Observatoire.
- Jullien, F. 2024. *Dieu est dé-coïncidence*, Labor et Fides.
- Juzefovič, A. 2013a. *Tuštumos fenomenas. Tuštumos sklaida daoizme, fenomenologinėje filosofijoje, kinų ir Vakarų estetikoje bei dailėje*. Vilnius: Technika.
- Juzefovič, A. 2013b. Tuštuma kaip netiesioginė komunikacija daoizmo ir budizmo mąstymo tradicijose. Logos. Nuoroda per internetą: http://www.litlogos.eu/L76/Logos_76_037_046_Juzefovic.pdf
- Liu, C. H. J. 2023. Re-Reading Zhang Taiyan against François Julien: Ontology and Political Critique in Chinese Thought. In *Theory, Culture & Society. Against Ontology: Chinese Thought and François Julien*. p. 1–18. Nuoroda per internetą: <https://iccs.chss.nyu.edu.tw/zh/download/Re-Reading.pdf>
- Poškaitė, L. 2004. *Estetinė būtis daoizme*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
- Poškaitė, L. 2025. Kinų ir Vakarų estetikos dialogo paieškos jos terminologijoje. Logos.
- Nuoroda per internetą: http://www.litlogos.eu/L122/Logos_122_048_057_Poskaite.pdf
- Poškaitė, L. 2016. Klasikinės kinų ir Vakarų estetikos lyginimo problemos. Logos. Nuoroda per internetą: http://www.litlogos.eu/L122/Logos_122_048_057_Poskaite.pdf
- Poškaitė, L. 2003. Skonis ir skanavimas kinų estetikoje. Nuoroda per internetą: https://www.researchgate.net/publication/342102301_Skonis_ir_skanavimas_kinu_estetikoje
- Poškaitė, L. 2014. Vakarų – Kinijos kultūrų lyginimas ir jo kritika XXI a. sinologijoje: kinų tapybos ir estetikos atvejis. Nuoroda per internetą: <https://www.ateitis.net/lt/temos/194/>
- Reding, J.-P. 2004. *Comparative Essays in Early Greek and Chinese Rational Thinking*. Ashgate.
- Reding, J.-P. 1986. Greek and Chinese Categories: A Reexamination of the Problem of Linguistic Relativism. In *Philosophy East and West*. Vol. 36, No. 4 (Oct., 1986), pp. 349–374 (26 pages) Published By: University of Hawai'i Press.

Wardy, R. 2006. *Aristotle in China: Language, Categories and Translation*. Cambridge University Press.

Weber R. Controversy over „Jullien“, or where and what is China, philosophically speaking?

Journal of Chinese Philosophy, 41: 3–4 (September-December), 2014, [p. 361–377. Nuoroda per internetą: <https://www.scribd.com/document/389125097/Controversy-over-Jullien-or-where-and-what-is-China-Philosophically-Speaking-Ralph-Weber-pdf> [žiūrėta 2025 10 20].

Wu, Y., 2024. “China as Method: Methodological Implications of François Jullien’s Philosophical Detour Through China.” *Contemporary French and Francophone Studies* 28 (1): 97–105. <https://doi.org/10.1080/17409292.2024.2272516>.

Against Ontology: Chinese Thought and François Jullien. 2023. Theory, Culture&Society.

Oser construire: Pour François Jullien, 2007.